

В. Л. Скуратівський

Мистецтво для мистецтва

«МИСТЕЦТВО ДЛЯ МИСТЕЦТВА» (франц. *l'art pour l'art* – «мистецтво для мистецтва», «чисте мистецтво») – гасло, що виражає ідею самоцільності та автономності мистецтва; традиційна назва певних явищ у мистецькій царині 19–20 сторіч, позначених граничним намаганням ізолювати художню діяльність від довколишньої дійсності, від прагматичних, ділових вимог і вимірів, від суспільної, громадсько-політичної злободенності. Необхід. чином така герметизація худож. творчості від дійсності зумовлює ступінь зосередженості мистецтва на його підкреслено внутр., іманент. проблемах, спец., цехових засобах, техніці худож. діяльності. «М. для м.» і як мист. явище, і як теоретизування постає в європ. (насамперед франц.) романтизмі з його запереченням агресив. практики тогочас. цивілізації, войовничого й ділового стилю, що намагався упокорити й мист. сферу. Філософ. основою теорії «М. для м.» стали вчення нім. філософів І. Канта (про незацікавлену естет. насолоду, про чисту форму мистецтва) та Ф.-В. Шеллінґа (про абсолютно вільну творчість). Уперше термін «М. для м.» використано нім. теоретиком літ-ри Ґ.-Е. Лессінґом у трактаті «Laokoön oder über die Grenzen der Malerei und Poesie» («Лаокоон, або Про межі малярства та поезії», Берлін, 1766), став актуальним у 19 ст. 1804 вираз з'явився у зв'язку зі згадкою про естет. концепції І. Канта в щоденнику франц.-швейцар. письменника Б. Констана, який зазначав, що «М. для м.» без цілі, бо всяка ціль викривляє мистецтво. Сам вираз «М. для м.» з'явився в словнику тієї доби у франц. філософа В. Кузена (очевидно, під впливом нім. філософа Ґ. Гегеля): 1816 використав його в курсі лекцій з філософії в Сорбонні (Париж) для обґрунтування тези про те, що прекрасне не веде ні до корисного, ні до доброго, ні до святого, лише до самого себе. Фразу «М. для м.» франц. літературознавець Ш.-О. де Сент-Бев тлумачив як «втечу від життя у вежу зі слонової кістки». Пізніше гасло «М. для м.» підхопили франц. романтики. Так, Т. Готьє у своїй творчості особливо послідовно обстоював постулати «незацікавленої поезії» (дистанційов. від будь-якої життєвої прагматики) і подав як перший маніфест «М. для м.» у передмові до свого роману «Mademoiselle de Maurin» («Мадемуазель де Мопен», Париж, 1835). Відповідні художні форми й теор. побудови поширювали у світ. мист. процесі (спочатку у літ-рі) до доби авангарду, модернізму й постмодернізму. У Центр. і Сх. Європі, зокрема Рос. імперії, «М. для м.» постало як «чисте мистецтво» насамперед у літературі, згодом у просторових мистецтвах. Особливого естет. розголосу тут набула теор. рефлексія на са-му можливість радикал.

артист. ізоляції та її конкрет. худож. наслідків. Відтак 19 і поч. 20 ст. сповнені як апологетикою «М. для м.», так і його запереченням. Їхня полеміка в сучас. ретроспективі втратила свою злободенність і постала як особливий період істор.-мист. розвитку людства, як явище, важливе для розуміння всіх тодіш. мист. шляхів світ. культури, усіх її нац. підрозділів, зокрема й українського. «Внутр.» лаб. «М. для м.» (вислів Л. Толстого, який на нетривалий час зацікавився «чистим мистецтвом» і навіть спробував писати в його стилі) створена, здавалося б, заради радикал. відчуження від зовн. світу, неунікним чином спрямувала естет. увагу до самої проблеми буття – онтології худож. твору, збагативши художницький інструментарій митців, навіть далеких від «М. для м.». Демонстративне заглиблення «усамітнених» митців подалі від довколиш. світу, у раніше незвідані глибини люд. психіки, невдовзі розширило кругозір істор. роману. Суперечки довкола «М. для м.» стрімко наближали мист. революції поч. 20 ст. Нові й новітні художні напрями (від імпресіонізму й далі) містять певні відгомони пізньоромантич. пафосу власне «М. для м.», своєрідно перетворені в практиці та образності цих напрямів. Постулати «М. для м.» мали певне значення для становлення мистецтвознавства й літературознавства сучас. типу з їхнім гострим аналіт. інтересом до худож. форми та її генези, функцій, еволюції, естет. «перемог» і «поразок», а також для зростання та вивільнення від публіцист. риторики новочас. критики. Простежується присутність спадщини «М. для м.», її основополож. «паролів» у Сх. Європі наприкінці 19 – на поч. 20 ст., в Україні та Росії – у напрямі емансипації худож. процесу від підпорядкування тогочас. сусп. проблематиці, що, зазвичай, претендувала на панівну роль провід. семантики. В Україні потреба утвердити мистецтво в його іманент. сутності виникла на межі 19–20 ст., коли нова генерація (М. Вороний, М. Коцюбинський, В. Стефаник, Леся Українка, І. Франко, Г. Хоткевич, Г. Чупринка) полемізувала з представниками народництва. Повернення рос. т. зв. Сріб. віку до «М. для м.», як і навінення до нього генерації часопису «Українська хата» (1909–14), засвідчують дещо прихов. вплив тієї спадщини, її гасел у культурі того періоду. М. Вороний писав: «Пісень давайте нам, поети, Без тенденційної прикмети, Без соціального змагання, Без усесвітнього страждання». Характерно, що після утвердження тоталітар. режиму з його брутал. орієнтацією на утилітарно-пропагандист. псевдомистецтво, офіц. естетика всі свої гасла розпочинала з агресив. полеміки з «М. для м.» як світогляд. алгоритмом усіх подальших різновидів артист. «самостійництва». Ця «полеміка» викреслила з мист. пам'яті вкрай своєрідне явище т. зв. комуніст. «М. для м.» у рад. авангарді 1920-х рр. – драм. спробу марної інституалізації худож. «самостійництва» в тогочас. рад. суспільстві. Орієнтування укр. модернізму на іманентне мистецтво поглибили митці Розстріляного відродження, Б.-І. Антонич, деякі шістдесятники, підтримали представники Нью-Йоркської групи та Київ. школи.

Рекомендована література

1. W. Pater. Studies in the History of the Renaissance. London, 1873;

2. A. Cassagne. Le theorie de l'art pour l'art en France chez les derniers romantiques et les premier realists. Paris, 1900;
3. M. Francon. Poésie pure et art // The French Review. 1946. Vol. 20, № 1;
4. J.-C. Sloane. French Painting between Past and Present: Artists, Critics and traditions from 1848 to 1870. Princeton, 1951;
5. J. Wilcox. The Beginnings of l'art pour l'art // J. of Aesthetics and Art Criticism. 1952. Vol. 2;
6. Скуратівський В. Перечитуючи Флобера // Всесвіт. 1971. № 12;
7. Його ж. «Серебряный век»: Предисловие // «Серебряный век» рус. поэзии. К., 1991;
8. L. Lambourne. The Aesthetic Movement. London, 1996;
9. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К., 1997;
10. Зенкин С. Н. Т. Готье и «искусство для искусства» // Зенкин С. Н. Работы по франц. лит-ре. Екатеринбург, 1999;
11. Скуратівський В. До дня Джеймса Джобса // Улісс: Роман. К., 2015;
12. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine. 3-є вид. К., 2018.

Бібліографічний опис:

Мистецтво для мистецтва / В. Л. Скуратівський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-64664>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).